

Dette på flere måder spændende arbejde har som mål haft at undersøge mulighederne for en 'afkobling' af sammenhængen mellem økonomisk vækst og vækst i energiforbruget. Og den påpeger mulige besparelser i energiforbruget på op til 50 pct. i de forskellige sektorer. (Den går således ikke så langt som DEMO-rapporten).

I øvrigt skal det om rapporten blot nævnes, at også den taler om nødvendigheden af langsigtede ændringer i livsstil, sociale og kulturelle værdier og organiseringen af vore "bopladser". At den påpeger en meget tæt sammenhæng mellem energipolitik og andre former for politik. Og at den er opmærksom på problemet omkring sammenkobling af forskellige energisystemer og betydningen af én gang etablerede institutioner. Konkret spørgsmålet, om atomkraftenergiforsyningen er en hindring for udviklingen af en decentraliseret (sol) teknologi i det 21. århundrede. - Ude i den store verden er der således forståelse for nogle fundamentale politisk-tekniske problemstillinger.

Niels Chr. Sidenius

Kurt Sørensen (ed.), Venstre. 50 år for folkestyret, Holte: Forlaget liberal, 1979. 324 s. 195,00 kr.

I eftersommeren 1979 fejrede Venstres Landsorganisation sit 50 års jubilæum - 109 år efter dannelsen af Det forenede Venstre og endnu længere efter opkomsten af de første af de bevægelser og organisationer, som klart og utvetydigt peger frem mod den senere egentlige partidannelse.

En af de måder, hvorpå Venstre fejrede den runde dag, var at udsende endnu et jubilæumsværk. Der er tale om en bog, der såvel ved sin pris som ved sin smagfulde indbinding straks påkalder sig interesse. Hvad kan man i vore dage få af partihistorie for næsten 200 kr.? Svarer indholdet mon til det nydelige ydre? Og betyder det forhold, at bogen i det ydre om 100 års-værket fra 1970, at den også gør det i det indre?

Forventningerne bliver ikke mindre, når bogen åbnes. Nogen - eller nogle? - har fået den gode idé, at man måske med fordel kunne strikke denne partijubilæumsbog anderledes sammen, end den slags plejer at ske. Man er her gået den vej, at man har bedt tre indsigtfulde historikere om at skrive deres bidrag

... (Noten forts.)

vises til omtalen i det udmærkede tidsskrift Energi. Tidsskrift for energi og samfund/teknologi/ressourcer/miljø, Farum: Forlaget teknik & viden aps., 1979, nr. 2.

Dette på flere måder spændende arbejde har som mål haft at undersøge mulighederne for en 'afkobling' af sammenhængen mellem økonomisk vækst og vækst i energiforbruget. Og den påpeger mulige besparelser i energiforbruget på op til 50 pct. i de forskellige sektorer. (Den går således ikke så langt som DEMO-rapporten).

I øvrigt skal det om rapporten blot nævnes, at også den taler om nødvendigheden af langsigtede ændringer i livsstil, sociale og kulturelle værdier og organiseringen af vore "bopladser". At den påpeger en meget tæt sammenhæng mellem energipolitik og andre former for politik. Og at den er opmærksom på problemet omkring sammenkobling af forskellige energisystemer og betydningen af én gang etablerede institutioner. Konkret spørgsmålet, om atomkraftenergiforsyningen er en hindring for udviklingen af en decentraliseret (sol) teknologi i det 21. århundrede. - Ude i den store verden er der således forståelse for nogle fundamentale politisk-tekniske problemstillinger.

Niels Chr. Sidenius

Kurt Sørensen (ed.), Venstre. 50 år for folkestyret, Holte: Forlaget liberal, 1979. 324 s. 195,00 kr.

I eftersommeren 1979 fejrede Venstres Landsorganisation sit 50 års jubilæum - 109 år efter dannelsen af Det forenede Venstre og endnu længere efter opkomsten af de første af de bevægelser og organisationer, som klart og utvetydigt peger frem mod den senere egentlige partidannelse.

En af de måder, hvorpå Venstre fejrede den runde dag, var at udsende endnu et jubilæumsværk. Der er tale om en bog, der såvel ved sin pris som ved sin smagfulde indbinding straks påkalder sig interesse. Hvad kan man i vore dage få af partihistorie for næsten 200 kr.? Svarer indholdet mon til det nydelige ydre? Og betyder det forhold, at bogen i det ydre om 100 års-værket fra 1970, at den også gør det i det indre?

Forventningerne bliver ikke mindre, når bogen åbnes. Nogen - eller nogle? - har fået den gode idé, at man måske med fordel kunne strikke denne partijubilæumsbog anderledes sammen, end den slags plejer at ske. Man er her gået den vej, at man har bedt tre indsigtfulde historikere om at skrive deres bidrag

... (Noten forts.)

vises til omtalen i det udmærkede tidsskrift Energi. Tidsskrift for energi og samfund/teknologi/ressourcer/miljø, Farum: Forlaget teknik & viden aps., 1979, nr. 2.

til venstreorganisationernes historie før 1929, medens man har ladet tre af organisationens egne folk skrive om tiden efter 1929. Det er en spændende konstruktion. Det er imidlertid også en farlig konstruktion, fordi den medfører en åbenbar risiko for, at bogen brækker imellem de to dele. Men herom senere.

Venstres organisationshistorie i perioden fra 1840'erne til 1929 er behandlet af Erik Stig Jørgensen, Knud Larsen og Niels Thomsen. På baggrund af såvel egen forskning som andres fremstillinger har de søgt at gøre status over vor viden på de fire områder, de har valgt at dele stoffet i. De tre forfattere til bogens første halvdel har foretaget en opdeling, der betyder, at Erik Stig Jørgensen skriver om landbefolkningens politiske aktivitet og politiske organisation 1835-1866, medens Knud Larsen tager sig af Venstreorganisationerne i perioden derefter og frem til dannelsen af landsorganisationen i 1929. Endelig har Niels Thomsen to bidrag, et om pressen og folkestyrets fremvækst og et om Venstres vælgere i perioden 1870-1930.

Erik Stig Jørgensens fremstilling af den periode, der blandt meget andet så adressebevægelserne, Bondevenneselskabet, landkommunalforeningerne og de første vælgerforeninger i kredsene, samler sobert og sikkert vor nuværende viden. Med i vurderingen må selvfølgelig den plads, der har været til rådighed, og den helhed, artiklen indgår i. Det betyder også, at man må affinde sig med, at fremstillingen stort set er uden henvisninger og dokumentation. Det er et savn, og egentlig kunne man nok spørge, om det er en rigtig disposition - i hvert fald i forbindelse med de fire første bidrag. Udviklingen gennem 1850'erne frem til folkeforeningerne først i 1860'erne og Oktoberforeningen derefter beskrives også ganske rimeligt, omend det måske havde været en god idé at gøre mere ud af at forklare, hvorfor det jyske og det sjællandske venstre udviklede sig så forskelligt. Det er jo et tema, som man forventer vil dukke op igen senere i bogen.

Knud Larsen har skrevet om organisationsudviklingen op til 1929. Det sker på en måde, der placerer denne artikel som et vigtigt og velskrevet korrektiv til hidtidige opfattelser af venstreorganisationernes karakter og betydning under forfatningskampen og i tiden efter Systemskiftet. Det er en ganske sikker argumentation, Knud Larsen fører frem for sin tese, som er, at Venstre allerede tidligt i perioden var gennemorganiseret på en måde, der yderst hensigtsmæssigt var tilpasset de behov og de muligheder, der lå i den politiske udvikling. Her ved tages bevidst afstand fra de synspunkter, som tidligere er blevet ført i marken af blandt andre Vagn Dybdahl, Hans Lund, J.H. Monrad og Per Salomonsson, som efter Knud Larsens opfattelse ikke til bunds har forstået karakteren af udviklingen af venstreorganisationerne.

Det er godt, at denne artikel er med her, blandt andet fordi den så direkte

anfægter tolkninger i Venstres seneste officielle partihistorie. Hertil kommer, at den sammen med den foregående og de efterfølgende to artikler forhåbentlig kan bidrage til at nedbryde gamle fordomme om, hvilke typer af artikler man kan forvente at finde i partihistorierne. Med i vurderingen hører også, at Knud Larsen - lige som de to andre historikere - flere steder på områder, som endnu ikke forskningsmæssigt er gennemarbejdet i det omfang, man kunne ønske sig. Også herved vil hans artikel forhåbentlig kunne inspirere til fortsat arbejde med dens problemstillinger, som al overbevisningskraft til trods selvfølgelig ikke er udtømt. Det, der nu er behov for, er en nøje gennemgang af de mange lokale organisationer, således at Knud Larsens synspunkter kan blive testet på en måde, som der ikke har været mulighed for i denne forbindelse. Her er det helt indlysende, at de studier, som Lars Svåsand i Bergen har gennemført af norsk partiudvikling i sidste århundrede, vil kunne være en god vejledning i, hvorledes den slags kan gøres.

Niels Thomsens to bidrag behandler som nævnt dels Venstrepressens forhold op til omkring 1930, dels venstrevælgerne i perioden 1870-1930. Afsnittet om pressens forhold er velskrevet og bygger selvfølgelig på forfatterens meget store indsigt i dansk pressehistorie. Niels Thomsen er derfor også i stand til at pege på flere forskningsopgaver, som endnu ikke er blevet løst inden for dansk pressehistorie, og som man må håbe vil blive taget op.

Afsnittet om Venstres vælgere har en anden karakter end de øvrige afsnit i bogen, både i denne og den følgende del. Til dels skyldes det vel, at Niels Thomsen står midt i udforskningen af dette og parallelle emner; men forklaringen er dog nok også, at forskningens vilkår på dette felt er andre - og nok så stramme - som på de rent organisationshistoriske. Hermed menes, at man står overfor en rækkeprincipielt uløselige spørgsmål, når man i denne periode vil studere valgdeltagelse (på grund af kåringsystemet), partivalget (på grund af forekomsten af indførelsen af hemmelig stemmeafgivning), individuel stemmeafgivning før 1901 (igen på grund af kåringsystemet) og endelig visse typer af politisk-økologiske problemstillinger (på grund af den manglende kommuneopdeling af folketingsvalgsstatistikken 1901-20 og vigtige dele af folketællingsstatistikken også tidligere). Andre kunne nævnes.

Niels Thomsen har imidlertid besluttet sig til at vove det ene øje og prøve at finde ud af, om det trods disse vanskeligheder - principielle og andre - alligevel er muligt at finde frem til noget, der kan øge vor forståelse af denne vigtige periodes politiske udvikling. Denne indstilling har Niels Thomsen for givet eksempler på, og den bør man nok ikke klandre. Mere diskutabelt er det efter min opfattelse, om det er rigtigt at fremlægge en afhandling af denne type

i en partihistorie. En partihistorie må efter sin natur antages primært at sigte på læsere, der kun undtagelsesvist har arbejdet så meget med for eksempel denne periodes valg- og befolkningsstatistik, at de kan vurdere arten af de forudsætninger, der gøres, og karakteren af de kunstgreb, der foretages. Jeg mener, at Niels Thomsen i for høj grad skriver hen over de problemer, der er i materialet og i hans behandling deraf, og derved må fremstillingen for hovedparten af læserne komme til at fremstå som langt mindre problemfyldt end rimeligt er. Igen må spørgsmålet om manglende dokumentation og henvisninger rejses. Det fyldige bilag råder i et vist omfang bod herpå, men mere kunne have gjort. Det gælder i øvrigt også med hensyn til kontrollen af tryk- og regnefejl.

Når disse ting er sagt - og de må siges - skal det også understreges, at Niels Thomsen i dette bidrag er kommet frem til resultater, som er vældigt spændende, og som givetvis både vil påkalde sig umiddelbar interesse og inspirere til fortsat arbejde.

Det ene af disse områder er valgdeltagelsen, som analyseres efter at der er kontrolleret for kredstype og for, om der var tale om et egentligt kampvalg eller ej. Herved viser det sig, at valgdeltagelsen var mere ensartet, når by- og land sammenholdes, end man tidligere har været tilbøjelig til at mene. Konklusionen virker overbevisende, men to ting savnes dog: dels kunne det have været rimeligt også at se på de kredse, der havde andre niveauer i styrkeforholdet mellem de opstillede kandidater, og dels kunne man spørge, om det i virkeligheden snarere var udfaldet ved det forrige valg, som var determinerende for udfaldet - altså om det snarere var "kampkredsene" ved valgene i 1873, 1884, 1895 og 1910, der skulle have været brugt til at sige noget om deltagelsen i henholdsvis 1870, 1887, 1898 og 1893?¹

Den anden centrale konklusion i dette afsnit går på styrkeforholdet mellem by- og landvælgere inden for oppositionens rækker. Argumentationen for, at holdningsændringen i bybefolkningen var fuldt så væsentlig for forfatningskampens udfald som landbovenstres opbygning, er på det givne grundlag yderst rimelig. Heller ikke en sådan konstatering ville man vel vente at finde i en traditionel partihistorie? På den anden side er det en skam, at der i dette afsnit ikke i tilstrækkelig grad er sondret mellem Venstre (eventuelt i nogle forskellige varianter) på den ene side og socialdemokraterne på den anden. Nu bliver de væl-

1) Siden færdiggørelsen af denne anmeldelse har jeg set lidt nærmere på denne problemstilling, og det viser sig, at billedet ikke er så simpelt, at man blot kan se på det forrige valg. Resultaterne af denne undersøgelse forventes fremlagt i en artikel i *Social Science History*, hvor én konklusion er, at sammenhængen mellem valgdeltagelsen i byerne og vinderens stemmeandel er lidt stærkere end mellem valgdeltagelsen ved valg_n og vinderens andel af de afgivne stemmer ved valg_{n-1}.

digte ofte slået sammen under betegnelsen "oppositionen" og specielt ved valg; i perioden 1892-1903 er det jo problematisk. Under alle omstændigheder er det ikke helt i harmoni med afsnittets overskrift, "Venstres vælgere".

Man kunne drage andre ting i dette afsnit frem - således den "latent struktur"-betragtning, der ligger bag Niels Thomsens beregning af partiernes vælgerstyrke - men det ændrer ikke noget ved hovedindtrykket. Der er faktisk tale om et meget interessant bidrag til vor forståelse af den politiske udvikling i perioden fra midt i 1870'erne til lige efter Systemskiftet - også selv om man ikke er enig i rimeligheden af alle de foretagne kunstgreb, og også selv om man kan befrygte, at ikke alle bogens læsere vil vide "at spise brød til" på de rigtige steder.

Resten af værket er helliget Venstres organisationshistorie i den 50-års periode, som er forløbet siden 1929. Redaktørerne H.C. Clausen og Holger Sørensen har skrevet de to første afsnit om henholdsvis perioden 1929-1945 og tiåret efter besættelsen, frem til 1955. Der er her tale om en fra mange partihistorier alt for velkendt sammenblanding af dagbogsuddrag, småanedkdoter, politiske udtalelser og rosede omtale af de mennesker, som på en eller anden måde var med i organisationens hverdag.

Til forståelse af venstreorganisationens udvikling i de sidste 50 år giver disse bidrag - sammen med partisekretær Kurt Sørensens om arbejdet efter 1956 - derfor meget lidt af værdi. Måske er forklaringen, at de tre forfattere af denne del har været for tæt på begivenhederne til, at de har magtet at foretage de analyser og vurderinger, der er nødvendige for, at en sådan organisationshistorie kan blive af interesse.

Man fristes derfor til at spørge, om det ikke havde været bedre - også for Venstre - at have fundet endnu et par historikere og/eller samfundsforskere, der kunne have behandlet et par centrale temaer efter 1929 på samme lødige måde, som det nu er sket før 1929. Og hvis det er et krav, så findes der som bekendt også venstremænd, der har de faglige kvalifikationer.

Mange temaer kunne have været underkastet en sådan behandling. Her skal kun peges på Hovedstadens Venstre, hvis særlige forhold sidst i 1940'erne og i forbindelse med Liberal Debats udvikling nok kunne have fortjent en særlig opmærksomhed. Nu må man i stedet konstatere, at behandlingen af begge disse emner desværre er symptomatisk for bogens anden halvdel, som må antages alene at have intern partimæssig interesse.

Sammenfattende kan det altså konkluderes, at værkets værdi uden for snævre partisammenhænge alene ligger i de fire afhandlinger i dets første del. De er til gengæld af en kvalitet og en interesse, som man altfor sjældent ser i værket af denne type.

For et stedvis ret personorienteret værk af denne type er det mærkeligt at måtte konstatere, at der ikke er noget personregister. Til gengæld er der et elendigt emneregister.

Jørgen Elklit

Evert Vedung, Kärnkraften och regeringen Fälldins fall, Stockholm: Rabeén & Sjögren, 1979. 231 s.

Efter international målestok må Sverige siges at have satset kraftigt på udnyttelse af atomkraften i energiproduktionen. Det første atomkraftværk blev sat i kommerciel drift i 1972 og ved Fälldin regeringens tiltræden var fem reaktorer i drift og seks var under bygning, heraf var tre meget tæt på færdiggørelse. Til trods for denne massive satsen på fredelig udnyttelse af atomenergi kan det fastslås, at det eneste havari af nogen større betydning, der er forekommet i forbindelse med den svenske atomkraft, er det, der ramte den borgerlige trepartiregering i efteråret 1978, et havari som direkte var forårsaget af atomkraftspørgsmålet. Som ved andre driftshændelser i forbindelse med atomkraft er der også i dette tilfælde blevet udarbejdet en havarirapport, resultatet er blevet en yderst læseværdig bog om en spændende episode i svensk politisk historie, en episode som ikke kan siges at være afsluttet endnu, men som måske vil finde sin afslutning med den folkeafstemning om atomkraftens fremtid, der skal finde sted i Sverige i foråret 1980.

Baggrunden for det dramatiske forløb er den kraftige polarisering, der fandt sted i halvfjerdserne på vælgerplanet og mellem partierne omkring atomkraftspørgsmålet. Det er i den forbindelse værd at notere sig, at man skal helt frem til efteråret 1972 for at finde det første spæde tegn på politisk strid om atomkraften i Sverige. Tegnet kommer i form af et spørgsmål til energiministeren fra et rigsdagsmedlem fra center-partiet vedrørende affaldsproblemet, og det er først i foråret 1973, at center-partiet sadler om i atomkraftspørgsmålet og markerer sig som klar A-kraft modstander. Det er bemærkelsesværdigt eftersom, der på det tidspunkt var truffet en beslutning om opførelse af en række atomkraftværker i stor politisk enighed. En nøjere analyse af, hvilke faktorer der førte til politisering af spørgsmålet ville være interessant. Det er åbenbart ikke atomkraftspørgsmålet selv, men andre uafhængige faktorer, der udgør nøglen til forklaringen. Da spørgsmålet først er blevet politiseret bliver det tæt infiltreret i den borgerlige trepartiregerings skæbne på flere måder. På den ene side er mange iagttagere af den mening, at havde center-partiet ikke indtaget en uforsonlig